

Introducere

Prezentul *Dicționar paremiologic* se adresează tuturor aceluia care doresc să-și dezvolte și să-și perfecționeze cunoștințele lexicale și stilistice, precum și deprinderile de exprimare corectă, orală și în scris, în cele două limbi, română și rusă. De asemenea, lucrarea dorește să pună la îndemâna traducătorilor din limba română în limba rusă un instrument de lucru, care ar putea completa materialul lingvistic din dicționarele bilingve generale româno-ruse.

Paremiile, adică *proverbele* (ngr. *παροιμία* ”proverb”), numite ”adevărate nestemate ale gândirii poporului” (Mihai Eminescu), ”temelia populară a maximelor culte” (Tudor Vianu), exprimă raporturi ale vieții omenești în toată complexitatea formelor ei, comportându-se ca specii folclorice anonime, colective, cu o foarte largă circulație. Se poate spune că, inițial, au avut rolul de îndreptare morale, filozofice, juridice sau religioase, concentrând în cuvinte puține un conținut mare, plin de semnificații și de înțelepciune. Unele paremiile pot fi adesea corelate cu aforisme, dictoane, parabole, sentințe, maxime celebre (ex. *vorbele zboară, scrisul rămâne* amintește de cunoscuta maximă *verba volant, scripta manent*) și întotdeauna sunt rostite într-un anumit context pentru a ilustra și a întări o idee, o concluzie, pentru a reliefa o învățătură.

Baza expresivă a paremiilor o constituie, în cele mai multe cazuri, metafora (*s-a dezbrăcat lupul de pielea oii; minciuna are picioare scurte; vulpea și în somn numără la găini; vaca fată, iar taurul de șale se vaită // iepuroaica fată și iepurele de inimă se vaită*), iar intonația și accentul au un rol deosebit în marcarea sensului pe care vrem să-l evidențiem. De asemenea, ritmul, prin simpla lui prezență, scoate și cele mai banale expresii de sub zodia limbajului uzual strict.

Realitatea lingvistică ne arată că imaginile care stau la baza unităților paremiologice nu coincid în diferite limbi, că sunt foarte puține situațiile când acestea pot fi traduse ad litteram. Prin urmare, traducerea lor întâmpină cele mai mari dificultăți, indiferent de limbă. Deosebirile de acest gen se explică prin cauze de natură ontologică sau culturală. Unul și același sens va fi exprimat prin imagini diferite în funcție de realitățile concrete din viața popoarelor, mai simplu spus, între sistemele paremiologice din diferite limbi există asemănări și deosebiri care pot fi grupate astfel: a) unități paremiologice care își găsesc echivalent absolut în altă limbă, în cazul de față în limba rusă: *pe cine nu lași să moară, nu te lasă să trăiești* – кому не дашь умереть, тот тебе жить не даст; *peștele caută unde-i mai adânc, omul unde-i mai bine* – рыба ищет, где глубже, а человек-где лучше; *schimbi locul, schimbi norocul* – переменишь место, переменится счастье; b) unități paremiologice din limba română și din

limba rusă care au același sens, dar diferă prin unele componente: *mielul blând suga la două oi* – ласковый телёнок двух маток сосёт; *pe limbă miere, la inimă fieră* – на языке мёд, а под языком лёд; *cum e sfântul, și colacul* – каков бог, такова ему и свеча; c) unități paremiologice din limba română și din limba rusă care coincid ca sens, dar care diferă total prin impresiile care stau la baza sensului lor: *obrazul subțire cu cheltuială se ține* – положение обязывает; *ce naște / iese din piscică șoareci mănâncă* – яблоко от яблони недалеко падает; *otesh - rybak i deti v vodu smotryat*; *nu râde de măgar, că vine vremea să încaleci pe el* – не шлюй в колодез - пригодится воды напиться.

Paremiologii întâmpină mari dificultăți legate de clasificarea proverbelor, zicătorilor, expresiilor frazeologice, întrucât nu există criterii clare, științifice pentru delimitarea acestora. Unii autori consideră că proverbele și zicătorile funcționează ca expresii frazeologice și că ele trebuie analizate la un loc. De exemplu, Iorgu Iordan (*Stilistica limbii române*, p. 292) explică acest lucru astfel: ”Pun la un loc idiomatismele propriu-zise, formule expresive (din diverse puncte de vedere), metafore, proverbe și zicale de orice fel, așadar toate grupurile de cuvinte care contribuie la coloratura vorbirii curente, indiferent de elementul caracteristic și de originea fiecăruia. Procedez astfel, pentru că o separație strictă după aceste criterii, chiar dacă ar fi posibilă, nu mi se pare necesară. În conștiința subiecților vorbitoare ele nu diferă unele de altele: toate stau pe același plan și sunt utilizate pentru satisfacerea aceleiași necesități de a recurge la mijloacele lingvistice cele mai adecvate în ce privește expresivitatea”. Prin urmare, nu sunt puține cazurile când într-un dicționar frazeologic sau paremiologic bilingv sunt incluse în aceeași categorie atât unități paremiologice, cât și frazeologice: *cine fură azi un ou mâine va fura un bou; a strânge cu acul și a risipi cu lopata; bine faci, bine găsești; întâi capul să gândească, apoi gura să vorbească; a-i veni cuiva apa la moară*.

Având în vedere faptul că un dicționar paremiologic bilingv trebuie să aibă în primul rând un caracter practic, ni se pare oportun să subliniem importanța pe care o au combinațiile de cuvinte organizate într-un tot unitar și să le prezentăm cu echivalentul lor în limba rusă, pentru că ceea ce interesează cel mai mult este traducerea lor. Ține de datoria dicționarului de a reproduce formele corecte, pentru că există tendința de a le traduce la fel ca în limba maternă, aici limba română.

Determinarea centrului semantic al unităților paremiologice este o problemă nu numai foarte grea, dar adeseori imposibil de soluționat. E dificil de stabilit un centru semantic pentru unități paremiologice de tipul: *vorba dulce mult aduce; cine n-are mămăligă să mănânce cozonac; nu da vrabia din mână pe cioara de pe gard; ochi pentru ochi, dinte pentru dinte; cu un ochi la fâină și cu altul la slănină; nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând*. Din aceste exemple se poate deduce că determinarea centrului semantic este arbitrară. Acesta este motivul care ne-a determinat să optăm pentru o soluție oarecum convențională:

expresiile se dau sub un cuvânt-titlu scos în evidență la cap de coloană. Cuvântul-titlu poate fi un substantiv, un adjectiv, un verb, un adverb, un pronume sau un numeral. În cadrul fiecărui articol unitățile paremiologice se dau în ordinea alfabetică a primului cuvânt. Soluția aceasta prezintă, pe lângă avantaje evidente, și unele dezavantaje, provocate de faptul că în unele unități mai puțin sudate părțile componente își schimbă poziția, ceea ce creează dificultăți în găsirea lor de către cititor. Neajunsul acesta a fost înlăturat folosind procedeul **trimiterilor**: se fac trimiteri la toate cuvintele (în afară de uneltele gramaticale) care intră în componența unității paremiologice; acestea sunt scrise cu același caracter de literă ca și cuvântul-titlu, iar traducerea se face o singură dată, la cuvântul considerat ca fiind centrul semantic al respectivei unități.

Dacă o construcție din limba română este redată în limba rusă prin mai multe unități paremiologice, acestea sunt despărțite prin punct și virgulă.

Parantezele rotunde indică faptul că materialul lexical pe care îl cuprind este facultativ și contribuie doar la nuanțarea stilistică ori semantică a întregului: *o mână spală pe alta (și amândouă obrazul): omul sfințește locul (iar nu locul pe om); dacă nu curge, (tot) pică.*

Bara oblică simplă indică faptul că ceea ce apare înainte și după ea are valoare de sinonim: *cine s-a ars / s-a fript cu ciorbă suflă și în iaurt* – обжѣгшись на молоке, будешь дуть и на воду; пуганая ворона (и) куста боится; *învățul / năravul din fire n-are lecuire* - горбатого могила исправит; *zastarelădu bolezнь trudno lečit*; *trage nădejde ca spânul de barbă / ca ursul de coadă / ca baba de dinți* – надеется, как сконец на бороду / как медведь на хвост.

Bara oblică dublă marchează sinonimia dintre două unități paremiologice: *la omul sărac nici boii nu trag // când se însoară săracul, noaptea-i mai mică* – у бедняка и волы не тянут; бедному жениться и ночь коротка; *urma alege, ce-ai semănat vei culege // sfârșitul încununează opera* – конец делу венец; *altă găscă în altă traistă // altă găscă, alți boboci* – это - совсем другое дело; это - другой коленкор.

Traducerea materialului paremiologic românesc s-a făcut prin cele mai apropiate echivalente semantice rusești. În relativ puține cazuri s-a recurs la traduceri aproximative sau la traduceri însoțite de explicații.

Lucrarea poate fi un instrument de lucru folositor elevilor și studenților avansați în studiul limbii ruse, dar mai ales celor care traduc din limba română în limba rusă.